

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi
Journal of History Culture And Art Research

E-ISSN: 2147-0626 CİLT/VOLUME: 14 • SAYI/ISSUE 2 • (ARALIK/DECEMBER): 193-206

GÖÇ VE İSKÂN: KIRIM MUHACİRLERİNİN EDİRNE SANCAĞINA İSKÂNİ (1859-1862)

Migration and Settlement: The Resettlement of Crimean Immigrants in the Sanjak of Edirne
(1859-1862)

Selahattin Kaya

Dr., Yakınçağ Tarihi, Karabük, Türkiye
PhD, Department of Modern History, Karabük, Türkiye

kayaselahattin7878@gmail.com

 0009-0001-2311-6546

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.10.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 03.12.2025

Yayın Tarihi / Published: 19.12.2025

Atıf: Kaya, Selahattin. “Göç ve İskân: Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına İskânı (1859-1862)”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* (TAKSAD) 14/2 (Aralık 2025), 193-206

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17984451>

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Karabuk University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taksad>

GÖÇ VE İSKÂN: KIRIM MUHACİRLERİNİN EDİRNE SANCAĞINA İSKÂNİ (1859-1862)

Öz:

Osmanlı Devleti siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda gerileme sürecine girdiği XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca girdiği savaşlarda ağır yenilgilere uğramıştır. Savaşlarda alınan mağlubiyetler sonucu yaşanan büyük toprak kayıpları devletin sınırlarında küçülmeye neden olurken büyük göç hareketlerine de yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin topraklarına kabul etmek zorunda kaldığı ilk büyük göç hareketi Kırım topraklarından gerçekleşmiştir. Kırım 1783'te Ruslar tarafından ilhak edildikten sonra uygulanan asimilasyon ve göçe zorlayıcı politikalar sonucu Kırım ve Nogay Tatarları topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, Rusların zulmü altında olan Müslüman Kırım halkına kapılarını açarak onları Rumeli ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerine iskân etmiştir. Osmanlı topraklarına göç eden Kırım muhacirleri ilk zamanlar yoğun olarak Rumeli bölgesinde Dobruca ve çevresinde bulunan boş ve geniş araziler üzerinde iskân edilmiştir. Ancak süreç içinde hem Kırım hem de Kafkasya'dan göç hareketlerinin yoğunluğunun artarak büyümesi, Rumeli'de muhacir iskân edilebilecek arazilerin tükenmesine yol açmıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti 1859 yılından sonra Anadolu'da bulunan vilayet ve sancaklara büyük sayıda muhacir grupları iskân etmeye başlamıştır. Edirne Vilayeti'nin merkez sancağı olan Edirne'ye de bu süreçte Kırım muhacirlerinin iskân edildiği görülmektedir. Edirne'nin İstanbul ve Rumeli arasındaki konumunun yanı sıra önemli muhacir geliş noktalarına olan yakınlığı buraya muhacir iskân edilmesine yol açmıştır. Bu çalışma da Kırım muhacirlerinin Edirne Sancağına iskân süreci Osmanlı Arşivi'nden tespit edilen belgeler ışığında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Kırım, Muhacir, İskân, Göç, Edirne.

MIGRATION AND SETTLEMENT: THE RESETTLEMENT OF CRIMEAN IMMIGRANTS IN THE SANJAK OF EDİRNE (1859-1862)

Abstract:

During the 18th and 19th centuries, the Ottoman Empire entered a period of decline in political, military, and economic spheres, suffering significant defeats in the wars it engaged in throughout this era. These military defeats led to substantial territorial losses, resulting in the contraction of the empire's borders and triggering large-scale population movements. The first major wave of migration that the Ottoman Empire was compelled to accept took place from the Crimean territories. Following the annexation of Crimea by Russia in 1783, assimilation policies and forced migration imposed by the Russian authorities compelled the Crimean and Nogai Tatars to abandon their homeland. In response to the oppression faced by the Muslim Crimean population under Russian rule, the Ottoman Empire opened its doors and resettled the migrants in various regions of Anatolia and Rumelia (the Balkans). In the early phases, Crimean migrants who arrived in Ottoman territories were predominantly settled in the Rumelia region, particularly in the sparsely populated and expansive lands in and around Dobruja. However, over time, the increasing intensity and volume of migration flows from both Crimea and the Caucasus led to the exhaustion of available lands for settlement in Rumelia. In response to this challenge, beginning in 1859, the Ottoman Empire began resettling large groups of migrants in various provinces (vilayets) and districts (sanjaks) across Anatolia. Among these was the Edirne, which was part of the Edirne Vilayet and served as one of the areas where Crimean migrants were settled during this period. The strategic location of Edirne situated between Istanbul and Rumelia and its proximity to key points of migrant arrival made it a favorable destination for resettlement. This study examines in detail the process of resettlement of Crimean migrants in the Edirne Sanjak, drawing on primary documents identified in the Ottoman archives.

Keywords: Ottoman Empire, Crimea, Migrants, Resettlement, Migration, Edirne.

Göç ve İskân: Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına İskânı (1859-1862)

Giriş

Kırım Hanlığı, Fatih Sultan Mehmet (1444-1446/1451-1481) döneminde 1475 yılında Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiş ve uzun yıllar Osmanlı topraklarının kuzeyinde tampon bir devlet vazifesi görmüştür¹. Kırım Hanlığı'nın kaderi hâkim olduğu coğrafya da ortaya çıkan ve gücünü sürekli artırarak büyük bir devlet haline gelen Rus Çarlığı'nın tarih sahnesine çıkmasından sonra değişmiştir. Rus Çarlığı, Çar III. İvan ve IV. İvan döneminde 1552'de Kazan ve 1556 Astarhan hanlıklarını istila ederek büyük bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır². Özellikle Çar I. Petro'dan itibaren temel bir Rus politikası haline gelen sıcak denizlere erişme gayesi Kırım'ın Ruslar için önemini artırmış ve ele geçirilmesi gereken bir hedef haline getirmiştir. Artan tehdit karşısında Kırım Hanlığı, Rusya ile çeşitli zamanlarda mücadeleye girişse de XVIII. yüzyıla gelindiğinde güç dengesi Rusya lehine dönmüştür. Çariçe II. Katerina döneminde Kırım ve çevresindeki Rus baskısı bir hayli artarken 1768-1774 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı, Kırım'ın Rusya tarafından ele geçirilmesinin yolunu açmıştır³. Rusya bu savaşta Osmanlı Devleti'ni ağır bir yenilgiye uğratmış ve imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla (1774) Kırım bağımsız bir hanlık haline getirilmiştir⁴. Kırım, Osmanlı himayesinden çıkarıldıktan sonra Osmanlı ve Rus tabiliğini isteyen iki grubun ortaya çıkması ve Rusya'nın Kırım'a Şahin Giray'ı han olarak tayin etmesi bir dizi karışıklık ve isyana neden olmuştur. Rusya bu süreçte Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurarak 1779 yılında imzalanan Aynalıkavak Tenkihnamesiyle Şahin Giray'ın resmi olarak Kırım Hanı olduğunu kabul ettirmiştir⁵. Rusya yıllardır ele geçirmeyi planladığı Kırım topraklarındaki kargaşa ortamından yararlanarak 1783 yılında burayı işgal ve kalıcı olarak ilhak etmiştir⁶. Kırım'ın ilhakına Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa yeterince tepki göstermediğinden Rusya, Kırım'ın resmi olarak kendi toprağı olarak tanınması için Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başlamıştır⁷. Bu baskı karşısında 1784 yılında verilen bir senet ile Kırım, Taman ve Kuban bölgesinin Rus toprağı olduğu resmi olarak kabul edilmiştir⁸.

Rusya diğer ele geçirdiği toprak parçalarında olduğu gibi Kırım topraklarında da sistemli bir asimilasyon ve göçe zorlayıcı politikalar takip etmiştir. Kırım halkı siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dini

¹ Muzaffer Ürekli, *Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989), 11-20; Halil İncalcık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi", *Belleten* 8/30 (1944), 205-206; Halil İncalcık, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 49-50; Yücel Öztürk, "Kırım Hanlığı", *Türkler* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 8/490; Halil İncalcık, "Kırım Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/450.

² İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1953), 311.

³ V.D. Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2016), 406-411; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 77-78; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 5/404-410.

⁴ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006), 234-235.

⁵ Osman Köse, "Osmanlı Devleti Tarafından Kırım ile İlgili Rusya'ya Verilen Resmi Belge "Sened" (1784), *History Studies* V/2 (2010), 353-355; Osman Köse, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, ed. Güler Eren (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 1/544-546.

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, haz. Şevki Nezih Aykut (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 2/251-255; Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2008), 1/159-160; Sinan Yüksel, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı", *Asya Araştırmaları Dergisi* 2/ 3 (2019), 223-225.

⁷ Cevdet Paşa, *Tezâkir* 1-12, yay. Cavid Baysun (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1953), 92-93; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 468-469.

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 493-494; Köse, "Osmanlı Devleti Tarafından Kırım ile İlgili Rusya'ya Verilen Resmi Belge "Sened", 355-358.

açından baskı altına alınarak topraklarından göçe zorlanmıştır⁹. Rusya'nın artan baskıcı politikaları sonucu Kırım halkı XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca kitleler halinde Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. 1772 yılından itibaren göçler yoğunlaşmaya başlamış ve 1783 yılında Kırım'ın ilhak edilmesinden sonra yaklaşık 100.000 kişi göç etmiştir¹⁰. Karpat tarafından yapılan değerlendirme de 1783-1784 yılları arasında göç eden Kırımlıların sayısının 80.000 kişi olduğu belirtilirken bu muhacirlerin ağırlıklı olarak Rumeli'de, bir kısmının ise Anadolu'da yerleştirildiğini belirtmiştir¹¹. Kırım'da artan baskılar sonrası ilk kitlesel göç dalgası 1792-1793 arasında gerçekleşmiş ve 1800'e gelindiğinde 500.000 kişi göç etmiştir¹². Kırım'dan göç hareketleri devam eden süreçte belirli bir yoğunlukla devam etmiş ve asıl büyük göç dalgası 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra meydana gelmiştir¹³. Henüz savaş devam ederken 30.000 ile 40.000 arası bir nüfus Kırım'dan göç etmiştir¹⁴. Rusya savaşın sona ermesinden sonra Kırım üzerindeki baskısını daha da artırmış ve 1860 yılına gelindiğinde göç edenlerin sayısı 150.000 kişiye ulaşmıştır¹⁵. Rus resmi kayıtlarına yansıyan sayılara göre pasaport alarak 1860-1862 yılında göç edenlerin sayısının 227.361 kişi olduğu görülmektedir¹⁶. 1860-1864 yılları arasından göç eden Kırım muhacirlerinin ortalama sayısı 400.000 kişi civarındadır¹⁷.

Kırım topraklarından göçler 1856-1864 yılları arasında kitlesel olarak gerçekleştikten sonra bir yavaşlama evresine girmiş ancak tamamen son bulmamıştır. Göç sürecinde Osmanlı topraklarına gelen Kırım muhacirlerinin sayısının ne kadar olduğu tam olarak tespit edilemese de ortalama tahminlere dayanan bazı sayılar zikredilmektedir. Saydam; çalışmasında Kırım ve Kafkasya'dan göç eden muhacirlerin sayısını 1.000.000 ile 1.200.000 olarak vermektedir¹⁸. Stanford J. Shaw; Osmanlı topraklarına göç eden Kırım muhacirlerinin sayısını 1.400.000 olarak göstermektedir¹⁹. Karpat ise göç eden Kırım Tatarlarının sayısının 1.800.000 kişi olduğunu belirtmektedir²⁰. Kırım muhacirleri ilk olarak Rumeli'de bulunan boş araziler üzerinde toplu olarak iskân edilmiştir. Ancak süreç içerisinde hem Kırım hem de Kafkasya'dan gelen muhacirlerinin sayısındaki hızlı artış burada bulunan mevcut arazilerin tükenmesine yol açmıştır. Devlet

⁹ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 66; Süleyman Erkan, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)* (Trabzon: KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 1996), 33-35; Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler* (Trabzon: Serander Yayınları, 2006), 32-33; Hakan Kırımlı, Kırım "Rus İdaresi Dönemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/457.

¹⁰ Justin McCharty, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, çev. Fatma Sarıkaya (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 17.

¹¹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), 108.

¹² Hakan Kırımlı, "Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri", 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri, (İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, 2005), 149; Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, 64-65.

¹³ Hakan Kırımlı, Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011), 11.

¹⁴ Mark Pinson, "Russian Policy and the Emigration of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire 1854-1862", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2012), 44.

¹⁵ Figen Taşkın, "Kırım Savaşı'ndan Sonra Osmanlı Devleti'ne Yönelik Göç Dalgası ve Devletin Göçmenlere Yönelik Çalışmaları", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856) 22-23 Mayıs 2006-Bildiriler*, (İstanbul 2007), 237.

¹⁶ Abdullah Saydam, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)", *Osmanlı*, ed. Güler Eren (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 4/680.

¹⁷ Fuat Dündar, *İttihat Terakkinin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 56; Erdal Taşbaş, *Halifenin Gölgesine Sığınanlar: Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2017), 43.

¹⁸ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, 91.

¹⁹ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: E Yayınları, 2010), 2/152.

²⁰ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, 108.

Göç ve İskân: Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına İskânı (1859-1862)

gelen muhacirleri hızlı bir şekilde yerleştirmek amacıyla 1859 yılından sonra Anadolu bölgesine büyük muhacir gurupları sevk etmeye başlamıştır²¹.

1. Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına Yerleştirilmesi

Rumeli’de bulunan iskâna müsait arazilerin yaşanan göçler karşısında yetersiz kalmasından sonra 1859 yılından itibaren muhacirlerin Anadolu bölgesine yerleştirilmek üzere gönderildiği Osmanlı Arşivi’ndeki kayıtlarda görülmektedir. 1859 yılında Nogay Tatarlarından bir grup iskân olunmak üzere Edirne’ye gönderilmiştir²². Kumu, Peştü, Canbek ve Mankıt Nogaylarından 114 hane 640 nüfus muhacir 8 Haziran 1860 tarihinde yerleştirilmek üzere Edirne’ye nakledilmiş ve geldiklerinde iskân nizamnamesine uygun olarak iskânlarının sağlanması ve kendilerine para yardımı yapılması istenmiştir²³. Yine aynı yıl içinde Muhacirîn Komisyonu’na gönderilen bir yazıda şimdiye kadar gelen muhacirlerin sayısının önceki gelenlerden kat kat fazla olduğundan bahsedilerek Rumeli’de Mecidiye ve çevresinde boş arazi kalmadığından muhacirlerin buralarda iskânının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Edirne, Silistre ve Vidin sancaklarında fazla miktarda boş arazi bulunabileceği belirtilerek muhacirlerin bu sancaklar dâhiline sevk edilerek oralarda hanelerinin inşa edilmesi ve kendilerine nakdî destek sağlanması ya da zengin ahalinin yanında iş verilerek istihdam edilmeleri istenmiştir²⁴. Varna, Köstence ve Dobruca’da toplanan ve gelmekte olan muhacirlerin kış gelmeden Edirne’nin de içinde bulunduğu sancaklar dâhilinde iskân edilmek üzere sevk ve yerleştirilmelerine nezaret etmek üzere Erkân-ı Harbiye Miralay’ı Nusret Bey görevlendirilmiştir. Sevk ve iskân edilecek muhacir sayısının çokluğu göz önüne alınarak Nusret Bey’in yanına iş bilir kâtipler ile görev yapacağı bölgeden yeterli miktarda süvari ve piyade zaptiye de verilmiştir²⁵.

Kırım muhacirlerinin göç süreci sürerken bir taraftan da Edirne sancağında yerleştirilmeleri için çalışmaların hızla devam ettiği görülmektedir. 25 Ağustos 1860’da Kırım’ın Karasu ahalisinden 317 hane 1.221 nüfus muhacirin kış gelmeden Edirne’de bulunan kasaba ve köylerde bulunan boş araziler üzerinde iskânlarının sağlanması emredilmiştir²⁶. Bu muhacirlerin arasında sanat ve ticaretle uğraşanlar varsa tespit edilerek Tekfurdağı (Tekirdağ) yoluyla önden Edirne’ye gönderilmesi istenmiştir²⁷. Tekirdağ üzerinden Edirne’ye gönderilen Kırım Karasu muhacirlerinin toplam sayısı 330 hane 1.269 nüfus olup bu muhacirlerin çoğunun işinin ehli zanaat ustası olduğu anlaşıldığından mesleklerine uygun olarak şehir ve kasabalarda iskân edilmelerine dair Edirne Mutasarrıfı Bican Paşa’ya emir gönderilmiştir²⁸. Muhacirlerin iskânında yararlı hizmetleri görülen memur ve yerli ahalinin isimlerinin Cerîde-i Havâdis’te yayınlanacağı ayrıca belirtilmiştir²⁹. 1860 yılı içinde Edirne’de iskân olunmak üzere Tekirdağ İskelesi’ne sevk edilen 50 hane 217 nüfus Kırım muhacirinin fakir olanlarına nakdî yardım sağlanarak karışık olarak yerleştirilmelerine karar verilmiştir³⁰. Yine 4 Eylül 1860 tarihinde Tekirdağ İskelesi’ne sevk olunarak buradan Edirne sancağına

²¹ Mehmet Yılmaz, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, *Osmanlı*, ed. Güler Eren (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 4/595.

²² Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 289, Gömlek No. 53.

²³ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı, [A.MKT.MHM], No. 184, Gömlek No. 77.

²⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 321, Gömlek No. 66.

²⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM], No. 421, Gömlek No. 72; Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 321, Gömlek No. 100.

²⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM], No. 422, Gömlek No. 62.

²⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 322, Gömlek No. 68.

²⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM], No. 423, Gömlek No. 42; Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM], No. 426, Gömlek No. 24; İsa Kalaycı-Ahmet Caner Çatal, “Edirne Vilayeti’ne Yapılan Göçler (1853-1897)”, *Atlas International Referred Journal on Social Sciences*, 4/10, (2018), s. 704.

²⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 325, Gömlek No. 54.

³⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 323, Gömlek No. 36.

gönderilmeleri planlanan Nogay muhacirlerinin Hoca Murat Efendi takımından 51 hane 203 nüfus muhacirin geldiklerinde usulüne uygun olarak yerleştirilmeleri ve ehli ziraat takımından olan bu muhacirlere nakdî yardım yapılması hususunda Edirne Mutasarrıfına emir verilmiştir³¹. Yine aynı tarihte Kırım muhacirlerinden 50 hane 217 nüfus muhacir Edirne Sancağı dâhilinde karışık olarak iskân edilmek üzere sevk edilmiştir³².

Kırım muhacirlerinin 1860 yılı boyunca Edirne sancağına sevkine devam edilmiş ve üç takımda 1.567 nüfusun daha iskân olunmak üzere 14 Eylül 1860 tarihinde sevkleri yapılmıştır³³. Edirne'nin kasaba ve köylerinde karışık olarak yerleştirilmeyi kabul eden Kırım muhacirlerinin Hoca Kerim Efendi takımından olan 242 nüfusun 21 Eylül 1860'da sevkleri yapılmıştır³⁴. Edirne'de bulunan kasaba ve köylerde karışık olarak yerleşmek arzusunda olan 75 hane 274 nüfus Kırım muhacirinin daha 22 Eylül'de sevkine izin verilmiş ve geldiklerinde kendilerine gerekli yardımların sağlanarak iskân edilmelerine dair Edirne Valisine emir gönderilmiştir³⁵. Aynı şekilde 41 hane 298 nüfusluk bir diğer Kırım muhacir kabilei karışık olarak iskân olunmak üzere 23 Eylül 1860 tarihinde Edirne'ye sevk edilmiştir³⁶. Kırım'ın Akmesit ahalisinden olan dört hane 13 nüfus muhacir Edirne'de yerleşmek için talepte bulunmuş ve taleplerinin kabul edilmesi üzerine 25 Eylül 1860 tarihinde sevkleri yapılmıştır³⁷. Kırım'ın Yalta ahalisinden olan 30 hane 133 nüfus Edirne sancağının köylerinde karışık olarak iskân olunmak üzere 26 Eylül'de sevk edilmiştir³⁸. Muhacirlerin Edirne'ye iskânları sürecinde yerli ahali, hane tedariki ve yapılan diğer yardımlar sürecinde gelenleri akrabaları gibi karşılamışlardır. Mahalle, köy ve kasabalarına gönderilen muhacirleri evlerinde misafir ederek onların her türlü ihtiyaçlarını karşılayan bölge halkının bu tutumu takdir edilerek bu olayın gazetelerde ilan ettirilmesi istenmiştir³⁹.

Yine 1860 yılı içerisinde Kırım'ın Karasu ve Akmesit ahalisinden Abdürrezzak, Kadı ve Hoca Muhiddin Efendi cemaatinden olan 130 hane 572 nüfusun Edirne'de iskânlarına karar verilmiştir. Zanaat ve ziraat takımından olan bu muhacirlerin geldiklerinde usulüne uygun olarak boş arazilere yerleştirilmeleri istenmiştir⁴⁰. 1861 yılında Canboyluk Nogaylarından olup Adana'ya gitmek üzere Kerç İskeleyi'nden gemiye binerek yola çıkan muhacirler yolculuk esnasında kötü hava koşulları nedeniyle Ahyolu Bergosu denilen mevkide karaya çıkmak zorunda kalmış ve oradan Zağra-i Atik'e gönderilmişlerdir. Bu muhacirlerin sonraki süreçte Edirne'ye geldiği görülmektedir. 49 nüfustan oluşan muhacirlerin tekrardan Adana'ya gönderilmelerinin hayli masraflı ve meşakkatli olacağı göz önüne alınarak Edirne'de iskânlarının daha uygun olduğuna karar verilmiştir⁴¹. Ancak muhacirlerden bazılarının eşleri Adana'da iskân edildiğinden bu

³¹ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 323, Gömlek No. 50; Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 193, Gömlek No. 95.

³² Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], 425/3; Kalaycı-Çatal, "Edirne Vilayeti'ne Yapılan Göçler (1853-1897)", s. 704.

³³ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 427, Gömlek No. 7.

³⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 429, Gömlek No. 16; Kalaycı-Çatal, "Edirne Vilayeti'ne Yapılan Göçler (1853-1897)", s. 704.

³⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 325, Gömlek No. 56.

³⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 325, Gömlek No. 60.

³⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 325, Gömlek No. 66.

³⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 325, Gömlek No. 85.

³⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 196, Gömlek No. 30.

⁴⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM], No. 429, Gömlek No. 34.

⁴¹ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD], No. 349, Gömlek No. 47.

Göç ve İskân: Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına İskânı (1859-1862)

muhacirler Adana'ya gönderilmeleri hususunda ısrarcı olmuşlardır. Bu durum karşısında isteyenlerin yol masraflarını kendileri karşılayarak gitmelerine izin verilmesi Edirne Valisine bildirilmiştir⁴².

Kırım'ın Kefe bölgesinden Ahyolu Bergosu'na gelen 34 hane 139 nüfus muhacirin reisleri Selamet ve Abdullah Hoca tarafından 2 Mayıs 1861'de verilen arzuhalde zor durumda oldukları ve Edirne'ye sevklerinin yapılarak orada iskânlarına izin verilmesini istemişlerdir⁴³. Edirne'de yerleşmelerine izin verilen muhacirlerin memurlar vasıtasıyla iskânlarının yapılması, asayiş ve refahlarının sağlanmasına dair Edirne Valisi Süleyman Paşa'ya emir verilmiştir⁴⁴. Kefe muhacirleri gibi Ahyolu Bergosu'na gelen ve burada misafir olarak yerleştirilen Canbolat takımından olan 20 hane 105 nüfusa yevmiye verilmediğinden muhacirler sefalet içine düşmüşlerdir. Zor durumda kaldıkları anlaşılan muhacirlerin Edirne ve İslimiye sancaklarına sevk edilerek oralarda bulunan uygun araziler üzerinde kalıcı olarak iskânlarının sağlanması istenmiştir⁴⁵. 21 Mayıs 1861 tarihinde Kırım'ın Karasu bölgesinden göç eden 16 hane 52 nüfus muhacir seyahatleri esnasında kış mevsiminden dolayı Sinop'a çıkmışlardır. Bir süre sonra buradan İstanbul'a gelen muhacirler akrabalarının çoğunun Edirne'de iskân edildiğini gerekçe göstererek kendilerinin de oraya yerleştirilmelerini talep etmişlerdir. Edirne ve Tekirdağ'ın kasaba ve köylerinde karışık olarak iskânlarına izin verilen muhacirlere gerekli yardımların yapılarak yerleştirilmeleri yönünde emir verilmiştir⁴⁶.

Edirne'de iskânlarını talep eden diğer bir muhacir grubu da Gözleve'den göç eden 38 hane 166 nüfustur. Ahyolu Bergosu'nda misafir olarak yerleştirilen muhacirler 1861 yılının ilkbaharında Edirne veya İslimiye sancaklarından birinde bulunan münasip yerlerde iskân edilmeleri yönünde talepte bulunmuşlardır. Muhacirlere misafir olarak ikametleri sürecinde nakdî yardım sağlanmadığından zor durumda oldukları belirtilerek bir an önce iskânlarının yapılması hususunda Edirne Valisi ile İslimiye Kaymakamına emir gönderilmiştir⁴⁷. 1861 yılında Edirne Valisi Süleyman Paşa'ya merkezden gönderilen bir emirde Edirne'de iskân edilen muhacirlere gerekli bütün yardımların yapılması, henüz iskân edilmeyenlerinse süratle yerleştirilmesi istenmiştir⁴⁸. 1861 yılı boyunca Kırım muhacirlerinin Edirne sancağına iskânı için sevk faaliyetlerinin sürdüğü görülmektedir. Kırım muhacirlerinin Hoca Ali Efendi takımından olan ve İstanbul'a gelen altı hane 25 nüfus akrabaları Edirne ve İslimiye'de iskân edildiğinden kendilerinin de oralarda iskân edilmesi için talepte bulunmuşlardır. Muhacirlerin uygun arazilerden birinde yerleşmelerine izin verilmiş ve fakir olanlarına nakdî yardım yapılması kararlaştırılmıştır⁴⁹. Yine akrabalarının yanında iskânlarını talep eden bir diğer muhacir grubu da Kırım muhacirlerinin Hoca Bekir Efendi takımından olan 10 hane 36 nüfustur. Akrabalarının Edirne ve Tekirdağ sancaklarında bulunduğunu belirten muhacirler kendilerinde oraya gönderilmelerini istemişlerdir. Bu talep Muhacirîn Komisyonu'nda değerlendirilmiş ve muhacirlerin akrabaları neredeyse kendilerinin de oraya gönderilmesine karar verilmiştir⁵⁰. Kırım muhacirlerinin Hoca Seyit Mehmet Efendi takımından olan yedi hane 23 nüfus 10 Ağustos 1861 tarihinde Edirne'de iskân talebinde bulunmuş ve bu talepleri kabul edilerek iskânları sağlanana kadar kendilerine nakdî yardım yapılması istenmiştir⁵¹. 1861 yılında merkezden Edirne Valisine gönderilen emirde Edirne'de bulunan Koryu Hümayun⁵² arazilerinde Siroz ve çevresinden sevk edilecek Nogay muhacirlerinin iskânlarına karar

⁴² Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 218, Gömlek No. 59; Kalaycı-Çatal, "Edirne Vilayeti'ne Yapılan Göçler (1853-1897)", s. 706-707.

⁴³ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Divan Kalemi Evrakı [A.DVN], No. 163, Gömlek No. 58.

⁴⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 219, Gömlek No. 1.

⁴⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 472, Gömlek No. 48.

⁴⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 219, Gömlek No. 75.

⁴⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 474, Gömlek No. 27.

⁴⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 221, Gömlek No. 88.

⁴⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 480, Gömlek No. 84.

⁵⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 229, Gömlek No. 35.

⁵¹ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 230, Gömlek No. 49.

⁵² Padişahın özel korusu, saray ormanı.

verildiği bildirilmiştir. Şimdiye kadar söz konusu arazilerde Kırım muhacirleri için 290 hane inşa edilerek buralara yerleştirildikleri ve gelecek Nogay muhacirlerinin ise diğer münasip mevkilerde yerleştirilmelerinin daha uygun olacağı belirtilmiştir. Ancak bu teklif Nogay muhacirleri tarafından kabul görmemiş ve önceden kendilerine tahsisine karar verilen arazilerde iskânları hususunda ısrarcı olmuşlardır. Bu durum karşısında yapılan değerlendirmede muhacirlerin başıboş bir şekilde oraya buraya dağılmalarının sakıncalı olduğu göz önüne alınarak ilk önce kararlaştırılan arazilerde iskânlarının sağlanması bu mümkün olmazsa diğer boş arazilerde gerekirse kuvvet kullanılarak iskân edilmelerine karar verilmiştir⁵³.

Nogay muhacirlerinin Edirne’de iskânlarına devam edilirken zaman zaman muhacirlerin buradan başka yerlere sevk taleplerinin olduğu görülmektedir. Nogay Hacı Uğurlu isimli muhacir 24 Kasım 1861’de İstanbul’a gelerek akrabalarının çoğunun Sivas’a bir kısmının da vatanlarına dönmek arzusuyla Samsun’a gittiğini gerekçe göstererek kendisinin de dokuz nüfus ailesiyle Sivas’a gönderilmesini talep etmiştir. Ancak yapılan araştırmada muhacirlerin Edirne’nin havasına uyum sağlayamayarak telef oldukları anlaşılmış ve bu husus gerçek ise muhacirlerin Sivas’a sevklerinin uygun olduğuna karar verilmiştir⁵⁴. Siroz’dan Edirne’ye iskân olunmak için 1862 yılında gönderilen Nogay muhacirlerinden 300 hanenin reisleri olan Arslan ve Ali Efendiler verdikleri arzuhalde şiddetli kış gelmeden süratle iskânlarının sağlanmasını talep etmiştir. İlkbaharda hanelerinin inşası ve iskânlarına değin muhacirlere gıda yardımı yapılması için reislerinden mevcut nüfuslarını yazdırmaları istenmiştir. Ali Efendi maiyetinde olan 200 hanenin kaydını yaptırırken Arslan Bey ise yanında olan 93 hanenin nüfus kaydını bir ay boyunca yaptırmamıştır. Bu süre zarfında gıda yardımı alamayan 93 hane zor durumda kalmış ve sonunda onlarında kayıtları tamamlanmıştır. Ancak nüfusları 2.000 kişi kadar olan muhacirlerin toplu olarak bir arada misafir edilmelerinin hayli masraflı olacağı anlaşılmış ayrıca muhacirler için boş han, hane ve mesken temininin de mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu durum üzerine muhacirlerin çevrede bulunan köy ve çiftliklerde iskânlarına karar verilmiş ve 200 hane muhacir buralara yerleştirilmiştir. Diğer 93 hanenin dahi belirlenen arazilere sevkleri yapılmak üzere hazırlıkların tamamlandığı esnada muhacirlerden biri Tekirdağ’dan Edirne’ye gelirken yolda bir Hristiyan tarafından saldırıya uğrayıp vefat etmiştir. Bunun üzerine muhacirler ötede beride taşkınlık çıkartarak ahalinin meyve bahçelerini talan etmiş ve zaptiye kuvvetlerine zorluk çıkartmışlardır. Muhacirlerin reisleri Arslan Bey, Edirne’de bulunan Rus konsolosu ile irtibata geçerek 93 hane ailesiyle vatanlarına dönme talebinde bulunmuş ve bu durum konsolosluk tarafından Edirne Valiliğine bildirilmiştir. Muhacirlerin reisi Arslan Bey’e haber gönderilerek derhal gelmesi istenmiş ayrıca Edirne’de bulunan muhacirlerin kesinlikle bir yere salıverilmemesi hususunda emir gönderilmiştir. Bu esnada muhacirlerin pasaportlarıyla Selanik’e gitmek üzere Rus konsolosluğundan vize alarak harekete geçmeleri üzerine Osmanlı Devleti muhacirler için şimdiye kadar yapılan masrafların boşa gitmemesi için onların geri dönmelerine engel olmaya çalışmıştır. Bu mümkün olmazsa muhacirler için harcanan birkaç bin kese paranın kendilerinden alındıktan sonra gitmelerine izin verilebileceğine karar verilmiştir⁵⁵.

2. Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı Devleti vatanlarından kopararak göç yollarına düşen ve oldukça perişan bir vaziyette topraklarına gelen muhacirleri en iyi şekilde iskân etmek için elinden geldiğince muhacirlere destek olmaya çalışmıştır. Hem devlet hem de bölgelerine muhacir yerleştirilen yerli halk çeşitli yardımlarla gelenlerin eksiklerini tamamlamaya çalışmış ve yerleştirme sürecinin en az sorunla tamamlanması hedeflenmiştir. Muhacirlere başta temel insani yardımlar olmak üzere hane inşası, arazi temini, tarım araç-gereçlerinin

⁵³ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 519, Gömlek No. 33.

⁵⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 520, Gömlek No. 27.

⁵⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye-Mektubi Kalemi [HR.MKT], No. 395, Gömlek No. 60.

Göç ve İskân: Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına İskânı (1859-1862)

sağlanması, hayvan desteği, nakdî yardımlar, yiyecek ve giyecek maddeleri ve nakliye masraflarının karşılanması gibi hususlarda yardımcı olunmuştur. Edirne sancağında iskân edilen Kırım muhacirlerine de benzer yardımların yapıldığı görülmektedir. Edirne'ye sevk edilen ve zor durumda olan birçok Kırım muhacirine kalıcı olarak iskânları sağlanana kadar yevmiye adı altında nakdi yardımlar sağlanmıştır⁵⁶. Edirne'ye sevk edilen muhacirlere yerleşmeleri ve hane inşası için devlet tarafından arazi desteği de sağlanmıştır. Boş arazi statüsünde olan devlet, vakıf ve çiftlik arazileri muhacirlere verilmiştir⁵⁷. Muhacirlere verilen araziler üzerine barınacakları evlerin inşası sürecinde devlet ve yerli halkın yardımları sürmüştür. 1860 yılında gönderilen bir emirde Edirne ve diğer sancaklara iskân olunmak üzere gönderilecek muhacirlere boş arazilerin verilmesi ve hanelerinin inşa edilmesi istenmiştir⁵⁸. 1861 yılında Edirne'de bulunan koru arazilerinde Kırım muhacirleri için 290 hane inşa edilmiş ve muhacirler buralara yerleştirilmiştir⁵⁹. Yine muhacirler için 1864 yılında Edirne'de 487 hane inşa edilmiş ve bu evlerin masraflarının 160.013 kuruşluk kısmını yerli halk, 78.252 kuruşluk kısmını ise devlet karşılamıştır⁶⁰. Muhacirler kimi zaman ise kasaba ve köylerde yerli ahalinin hanelerine misafir olarak yerleştirilmiştir. Gelenleri son derece iyi misafir eden yerli halkın tutumu karşısında bu durum iyi niyet göstergesi olarak gazetelerde ilan ettirilmiştir⁶¹.

Edirne'ye gönderilen Kırım muhacirleri vatanlarında yaptıkları işlere göre kasaba ya da köyler dâhilinde iskân edilmişlerdir. Zanaat ve ticaretle uğraşan muhacirler daha çok şehir merkezleri ve kasabalarda yerleştirilirken tarımla uğraşan muhacirler kırsal alanlarda ve köylerde iskân edilmiştir. Örneğin 1860 yılında Edirne'de iskân olunmak için sevkleri yapılan 330 hane 1.269 Kırım Karasu muhacirlerinin arasında zanaat, sanayi ve tarımla uğraşan farklı meslek grupları olduğu belirtilerek muhacirlerin buna göre iskân yerlerinin belirlenmesi istenmiştir⁶². Meslek kollarına mensup olanların Edirne merkezinde kalanlarının ise kaza ve köylerde yerleştirilmeleri istenmiştir⁶³. Muhacirlerin iş bulması hususunda da yerli ahali ve devletin yardımları olmuştur. Edirne'de bulunan zengin ahalinin yanlarında fakir muhacirlere iş vermesi istenmiştir⁶⁴. Ayrıca muhacirlere nakdi para yardımları da sağlanmıştır. Örneğin 1860 yılında Edirne vilayeti ve kazaları dâhilinde Çerkes ve Nogay muhacirleri için 8.000 kuruş para toplanmış ve postaya verilmiştir⁶⁵. Yine aynı yıl içerisinde Kırım Karasu muhacirleri için 9.983 kuruş nakdi yardım sağlanmıştır⁶⁶. Muhacirlere yapılan çeşitli yardımların zaman zaman muhacirlerden kaynaklı yaşanan sorunlar nedeniyle boşa gitme tehlikesinin yaşandığı olaylarda yaşanmıştır. Muhacirler kimi zaman izinsiz olarak vatanlarına dönmeye ya da başka yerlere gitmeye teşebbüs etmiştir. Osmanlı Devleti yapılan

⁵⁶ BOA, A.MKT.MHM, No. 184, Gömlek No. 77; BOA, A.MKT.NZD, No. 323, Gömlek No. 36; BOA, A.MKT.NZD, No. 323, Gömlek No. 50; Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM], No. 425, Gömlek No. 3; BOA, A.MKT.MHM, No. 193, Gömlek No. 95; BOA, A.MKT.NZD, No. 325, Gömlek No. 56; BOA, A.MKT.NZD, No. 325, Gömlek No. 60; BOA, A.MKT.NZD, No. 325, Gömlek No. 66; BOA, A.MKT.NZD, No. 325, Gömlek No. 85; BOA, A.MKT.MHM, No. 219, Gömlek No. 75; BOA, A.MKT.UM, No. 480, Gömlek No. 84; BOA, A.MKT.MHM, No. 229, Gömlek No. 35.

⁵⁷ BOA, A.MKT.UM, No. 421, Gömlek No. 72; Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 425, Gömlek No. 6; BOA, A.MKT.UM, No. 519, Gömlek No. 33.

⁵⁸ BOA, A.MKT.NZD, No. 321, Gömlek No. 66.

⁵⁹ BOA, A.MKT.UM, No. 519, Gömlek No. 33.

⁶⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 289, Gömlek No. 38.

⁶¹ BOA, A.MKT.NZD, No. 325, Gömlek No. 54; BOA, A.MKT.MHM, No. 196, Gömlek No. 30; Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM], No. 554, Gömlek No. 89.

⁶² BOA, A.MKT.UM, No. 423, Gömlek No. 42.

⁶³ BOA, A.MKTUM, No. 426, Gömlek No. 24.

⁶⁴ BOA, A.MKT.NZD, No. 321, Gömlek No. 66.

⁶⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret-Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], No. 196, Gömlek No. 58.

⁶⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), İrade-Dahiliye No. 468, Gömlek No. 31328.

yardımların ziyan olmaması için onları engellemeye çalışmış bu mümkün olmadığı takdirde verilen yardım miktarını muhacirlerden geri istemiştir⁶⁷.

Sonuç

Kırım muhacirlerinin iskân edildiği yerleşim yerleri arasında Edirne sancağının da olduğu Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerde görülmüştür. Rumeli'ye olan yakın konumu, muhacirlerin geliş noktası olan kara ve deniz yollarına yakınlığı, muhacir iskânına uygun boş arazilere sahip olması ve iklim şartlarının güzelliği Edirne'ye muhacir iskân edilmesinin başlıca sebepleridir. 1859 yılından itibaren Kırım muhacirlerinin Anadolu bölgesine sevklerinin yoğunlaşmaya başladığı dönemde Edirne'ye muhacirlerin iskân edilmek üzere gönderildikleri görülmüştür. İskân için sevk edilen muhacirler Edirne'nin merkezi ile kaza ve köylerde bulunan araziler üzerinde bazen toplu bazen de karışık olarak yerli ahalinin yanına birer ikişer hane olarak yerleştirilmişlerdir. Muhacirler çoğunlukla devlet tarafından Edirne'ye iskân için gönderilirken zaman zaman kendi istekleri ile yerleşme taleplerinin olduğu görülmüştür. Bu isteğin altında yatan temel sebep muhacirlerin akrabalarının burada bulunmasıdır.

Muhacirler Edirne'ye geldiğinde yerleşmeleri için boş arazilerden yer tahsis edilmiş, hane inşası, ticaret, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaları için devlet ve yerli halk tarafından destek sağlanmıştır. Muhacirlere kalıcı olarak iskânları sağlanana kadar devlet nakdi yardımlar sağlamıştır. Yerli halkın muhacirlere karşı olan yardımsever tutumu gazetelerde ilan ettirilerek diğer ahaliye de örnek olması istenmiştir. Devlet ve yerli halk tarafından muhacirlere yapılan yardımlara rağmen zaman zaman sorunlarında yaşandığı görülmüştür. Muhacirler Edirne'de yerleştirildikten sonra başka yerlere iskân taleplerinin olması ve izinsiz vatanlarına dönme teşebbüsleri devleti zor durumda bırakmıştır. Muhacirlere yapılan yardımların boşa gitmesi istenmediğinden onların vatanlarına dönme teşebbüslerine sıcak bakılmamış, varsa sorunların çözülmesine çalışılmıştır. Kırım muhacirlerinin süreç içerisinde Edirne sancağının kaza, kasaba ve köylerinde iskân süreçleri tamamlanarak rahat etmeleri sağlanmıştır.

⁶⁷ BOA, HR.MKT, No. 395, Gömlek No. 60.

Göç ve İskân: Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına İskânı (1859-1862)

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Sadaret-Divan Kalemî Evrakı [A.DVN]. No. 163, Gömlek No. 58.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 184, Gömlek No. 77.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 193, Gömlek No. 95.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 196, Gömlek No. 30.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 196, Gömlek No. 58.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 218, Gömlek No. 59.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 219, Gömlek No. 1.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 219, Gömlek No. 75.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 221, Gömlek No. 88.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 229, Gömlek No. 35.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 230, Gömlek No. 49.

(BOA). Sadaret-Mühimme Kalemî Evrakı [A.MKT.MHM]. No. 289, Gömlek No. 38.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 289, Gömlek No. 53.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 321, Gömlek No. 66.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 321, Gömlek No. 100.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 322, Gömlek No. 68.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 323, Gömlek No. 36.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 323, Gömlek No. 50.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 325, Gömlek No. 54.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 325, Gömlek No. 56.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 325, Gömlek No. 60.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 325, Gömlek No. 66.

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 325, Gömlek No. 85.

Selahattin Kaya

(BOA). Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD]. No. 349, G mlek No. 47.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM]. No. 421, G mlek No. 72.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM]. No. 422, G mlek No. 62.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM]. No. 423, G mlek No. 42.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM]. No. 425, G mlek No. 3.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı, [A.MKT.UM]. No. 425, G mlek No. 6.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 426, G mlek No. 24.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 427, G mlek No. 7.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 429, G mlek No. 16.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 429, G mlek No. 34.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 472, G mlek No. 48.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 474, G mlek No. 27.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 480, G mlek No. 84.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 519, G mlek No. 33.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 520, G mlek No. 27.

(BOA). Sadaret-Umum Vilayat Evrakı [A.MKT.UM]. No. 554, G mlek No. 89.

(BOA). Hariciye-Mektubi Kalemı [HR.MKT]. No. 395, G mlek No. 60.

(BOA). İrade-D hiliye No. 468. G mlek No. 31328.

Telif Eserler

Ahmet Cevdet Pa a. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. 1 Cilt. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2008.

Ahmet Cevdet Pa a. *Tarih-i Cevdet*. 2 Cilt, haz.  evki Nezihi Aykut. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

Berkok, İsmail, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1953.

Cevdet Pa a. *Tezâkir 1-12*. yay. Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1953.

Devlet, Nadir. *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Dündar, Fuat. *İttihat Terakkinin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Göç ve İskân: Kırım Muhacirlerinin Edirne Sancağına İskânı (1859-1862)

Erkan, Süleyman. *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*. Trabzon: KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 1996.

İnalcık, Halil. "Kırım Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/449-457. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

İnalcık, Halil. "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi". *Bellekten*, 8/30. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1944, 185-230.

İnalcık, Halil. *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

İpek, Nedim. *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*. Trabzon: Serander Yayınları, 2006.

Kalaycı, İsa - Çatal, Ahmet Caner, "Edirne Vilayeti'ne Yapılan Göçler (1853-1897)", *Atlas International Referred Journal on Social Sciences*, 4/10, (2018), s. 702-715

Karpat, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

Kırımlı, Hakan. "Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri". 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri. 147-152. İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, 2005.

Kırımlı, Hakan. Kırım "Rus İdaresi Dönemi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/457-465. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Kırımlı, Hakan. *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

Köse, Osman. "Osmanlı Devleti Tarafından Kırım ile İlgili Rusya'ya Verilen Resmi Belge "Sened" (1784). *History Studies*, V/2, (2010), 353-362. http://dx.doi.org/10.9737/hist_144.

Köse, Osman. "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Münasebetleri". *Osmanlı*. ed. Güler Eren. 2/536-54. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Köse, Osman. *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

McCharty, Justin. *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*. çev. Fatma Sarıkaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Öztürk, Yücel, "Kırım Hanlığı". *Türkler*. 8/480-515. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Pinson, Mark. "Russian Policy and the Emigration of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire 1854-1862". *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2/3, (2012), 101-114.

Saydam, Abdullah. "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876). *Osmanlı*. ed. Güler Eren. 4/677-686. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Saydam, Abdullah. *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Shaw, Stanford J. - Shaw, Ezel Kural. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 2 Cilt. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: E Yayınları, 2010.

Smirnov, V.D. *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*. çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2016.

Taşbaş, Erdal. *Halifenin Gölgesine Sığınanlar: Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2017.

Taşkın, Figen. "Kırım Savaşı'ndan Sonra Osmanlı Devleti'ne Yönelik Göç Dalgası ve Devleti Göçmenlere Yönelik Çalışmaları". *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856), 22-23 Mayıs 2006-Bildiriler*. 235-244. İstanbul: 2007.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 5 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Ürekli, Muzaffer. *Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989.

Yılmaz, Mehmet. "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası". *Osmanlı*. ed. Güler Eren. 4/587-602. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Yüksel, Sinan. "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı", *Asya Araştırmaları Dergisi*. 2/3, (2019), 217-226.